

**SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA AMAÇLARI
ÇERÇEVESİNDE AVRUPA YEŞİL MUTABAKATI
VE
TÜRKİYE’NİN DURUMU**

**THE EUROPEAN GREEN DEAL AND THE STATUS OF
TÜRKİYE WITHIN THE FRAMEWORK OF SUSTAINABLE
DEVELOPMENT GOALS**

Burcu YAVUZ TİFTİKÇİGİL

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA AMAÇLARI ÇERÇEVESİNDE AVRUPA YEŞİL MUTABAKATI VE TÜRKİYE’NİN DURUMU

Burcu YAVUZ TİFTİKÇİGİL

İstanbul Medipol Üniversitesi

Özet

Birleşmiş Milletler’e (BM) üye ülkeler tarafından Eylül 2015’te kabul edilen Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA), 1 Ocak 2016 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 17 maddeden oluşan SKA genel olarak yoksulluğun sona erdirilmesi, çevrenin korunması, iklim krizine karşı önlem alınması, refahın adil paylaşımı ve barışı hedefleyen evrensel bir çağrı niteliğindedir. Günümüzde yaşanan ekonomik, iklimsel ve sosyal krizler bu amaçların önemini daha fazla ortaya çıkarmıştır. Bölgesel ve küresel ölçekli krizlerin sıklığının artmasıyla birlikte ülkeler kapsayıcı ve sürdürülebilir büyüme ve kalkınmaya yönelik politika uygulamalarını hızlandırmışlardır. Avrupa Birliği (AB) Aralık 2019’da merkezinde döngüsel ekonominin yer aldığı iklim değişikliği odaklı yeni bir büyüme ve kalkınma modelini uygulamaya koymuştur. Avrupa Yeşil Mutabakatı (AYM) olarak adlandırılan bu sürecin amacı, AB’yi ekonomik büyümenin kaynak kullanımından ayrıldığı, hiçbir bireyin geride kalmadığı ve net sıfır sera gazı emisyonu olan bir kıta haline getirmektir. AYM’nin temelinde ise SKA’ya uyum yer almaktadır. Türkiye’nin en önemli ekonomik ve politik ortaklarından biri AB’dir. AB’nin AYM’yi uygulamaya koyması Türkiye ekonomisi üzerinde önemli etkilere neden olacaktır. Dolayısıyla Türkiye’nin AYM’ye uyum için gerekli düzenlemeleri uygulamaya koyması gerekmektedir. Bu çerçevede çalışmanın amacı SKA çerçevesinde Türkiye’nin AYM’ye uyumunu analiz etmektir.

Anahtar Kelimeler

Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Avrupa yeşil mutabakatı, Sürdürülebilir kalkınma amaçları, Türkiye, Yeşil dönüşüm, Yeşil ekonomi

THE EUROPEAN GREEN DEAL ON SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS AND TÜRKİYE'S STATUS

Burcu YAVUZ TİFTİKÇİGİL

Istanbul Medipol University

Abstract

The Sustainable Development Goals (SDGs), adopted by United Nations (UN) member states in September 2015, entered into force on January 1, 2016. Consisting of 17 articles, the SDGs are a universal call for ending poverty, protecting the environment, taking measures against the climate crisis, and fair sharing of prosperity and peace. Today's economic, climatic and social crises have made these goals even more important. Countries have accelerated their policy implementation toward inclusive and sustainable growth and development with the increasing frequency of regional and global crises. The European Union (EU) launched a new climate change-focused growth and development model with the circular economy at its centre in December 2019. This process, called the European Green Deal (ECC), aims to make the EU a continent where economic growth is decoupled from resource use, where no individual is left behind, and with net zero greenhouse gas emissions. Aligning with the SDGs is at the heart of the ECC. The European Union is one of Türkiye's most important economic and political partners. The EU's implementation of the ECC will significantly impact the Turkish economy. Therefore, Türkiye needs to put in place the necessary regulations for harmonization with the ECHR. In this framework, this study aims to analyse Türkiye's harmonization with the Constitutional Court within the framework of the SDGs.

Keywords

United Nations, European Union, European green deal, Sustainable development goals, Türkiye, Green transition, Green economy

1. Giriş

1970'li yıllarda ortaya çıkan sürdürülebilirlik tartışmaları büyüme merkezli kalkınma anlayışının yerini alternatif bir kalkınma anlayışı olarak sürdürülebilir kalkınma anlayışının sunulması ile farklı bir boyut kazanmıştır. Özellikle Birleşmiş Milletler nezdinde çevresel, sosyal ve ekonomik problemler tartışılmaya ve bu problemlerle ilgili ortak hareket etme konusunda uzlaşma sağlanmaya başlamıştır. Tüm bu gelişmeler sonucunda 1987 yılında Birleşmiş Milletler (BM) tarafından yayımlanan Ortak Geleceğimiz Raporu'nda sürdürülebilir kalkınmanın ilk kapsamlı tanımı yapılmıştır. Bu kapsamda sürdürülebilir kalkınma *“gelecek kuşakların kalkınma imkanlarının ellerinden alınmaksızın bugünkü neslin ihtiyaçlarının karşılanması olarak tanımlanmıştır”* (WCED, 1987, s. 43). Sürdürülebilir kalkınmanın çevresel, sosyal ve ekonomik olmak üzere üç temel boyutu vardır (United Nations, 1992, s. 107). Bu boyutlar birbiriyle doğrudan ilişkilidir. Örneğin barınma, beslenme, eğitim gibi sosyal temel ihtiyaçlarını karşılayamayan bir topluluğun çevre bilincini önceleyerek ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamadan doğal kaynakları korumaya yönelmesi oldukça güçtür. Bu sebeple çevresel sürdürülebilirliğin oluşması için ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik konusunda uygun zemin ortamı oluşturulmalıdır.

BM'ye üye ülkeler tarafından Eylül 2015'te kabul edilen Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA), 1 Ocak 2016 tarihinde yürürlüğe girmiştir. 17 maddeden oluşan SKA genel olarak yoksulluğun son erdirilmesi, çevrenin korunması, iklim krizine karşı önlem alınması, refahın adil paylaşımı ve barışı hedefleyen evrensel bir çağrı niteliğindedir. Günümüzde yaşanan ekonomik, iklimsel ve sosyal krizler bu amaçların önemini daha fazla ortaya çıkarmıştır. Bölgesel ve küresel ölçekli krizlerin sıklığının artmasıyla birlikte ülkeler kapsayıcı ve sürdürülebilir büyüme ve kalkınmaya yönelik politika uygulamalarını hızlandırmışlardır.

Avrupa Birliği (AB) Aralık 2019'da merkezinde döngüsel ekonominin yer aldığı iklim değişikliği odaklı yeni bir büyüme ve kalkınma modelini uygulamaya koymuştur. Avrupa Yeşil Mutabakatı (AYM) olarak adlandırılan bu sürecin amacı, AB'yi ekonomik büyümenin kaynak kullanımından ayrıldığı, hiçbir bireyin geride kalmadığı ve net sıfır sera gazı emisyonu olan bir kıta haline getirmektir.

Türkiye'nin en önemli ekonomik ve politik ortaklarından biri AB'dir. AB'nin AYM'yi uygulamaya koyması Türkiye ekonomisi üzerinde önemli etkilere neden olacaktır. Dolayısıyla Türkiye'nin AYM'ye uyum için gerekli düzenlemeleri uygulamaya koyması gerekmektedir. Bu çerçevede çalışmanın amacı SKA çerçevesinde Türkiye'nin AYM'ye uyumunu betimsel analiz tekniği kullanarak incelemektir. Çalışmanın ilk bölümünde SKA ve AYM'nin içeriği açıklanmıştır. İkinci bölümde Türkiye'nin sürdürülebilir kalkınma süreci İnsani Gelişme Endeksi (İGE) ve SKA çerçevesinde değerlendirilmiştir. Son olarak Türkiye'nin AYM'ye uyum açısından durumu Türkiye'de konuyla ilgili yapılan çalışmalar açısından analiz edilmiştir.

2. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ve Avrupa Yeşil Mutabakatı

2.1. Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları

Sürdürülebilir kalkınmanın ilk kapsamlı yol haritası 2000 yılında gerçekleştirilen Binyıl Zirvesi sonrası yayımlanan Binyıl Kalkınma Hedefleriyle (BKH) çizilmiştir. 2000 yılında BM nezdinde 147 devlet ve hükümet başkanlarının da dahil olduğu 189 ulusun temsilcileri gelerek Milenyum Kalkınma Hedefleri olarak da anılan BKH kabul etmişlerdir. Temel hedef 21. Yüzyılda yoksulluğun ortadan kaldırılması olsa da BKH aşırı yoksulluk ve açlığın ortadan kaldırılması, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması, herkesin temel evrensel eğitim olanaklarına sahip olması, cinsiyet eşitsizliğinin azaltılması, çocuk ölümlerinin azaltılması, anne sağlığının iyileştirilmesi, salgın hastalıklarla mücadele edilmesi ve tüm bu başlıklarla bağlantılı olarak kalkınma için küresel düzeyde ortak hareket edilmesi konularını kapsamaktadır. BKH sekiz maddeden oluşmaktadır: (T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilâtı Müsteşarlığı, 2010, s. 9).

- Amaç 1: Mutlak Yoksulluk ve Açlığı Ortadan Kaldırmak
- Amaç 2: Herkesin Temel Eğitim Almasını Sağlamak
- Amaç 3: Kadınların Konumunu Güçlendirmek ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Geliştirmek
- Amaç 4: Çocuk Ölümlerini Azaltmak
- Amaç 5: Anne Sağlığını İyileştirmek
- Amaç 6: HIV/AIDS, Sıtma ve Diğer Salgın Hastalıklarla Mücadele Etmek
- Amaç 7: Çevresel Sürdürülebilirliğin Sağlanması
- Amaç 8: Kalkınma için Küresel Ortaklıklar Geliştirmek

Dünya genelinde BKH'nin uygulamaya girmesinden sonra sürdürülebilir kalkınma açısından önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. BKH'nin süresi 2015 itibarıyla sona ermiştir. Bu hedeflerden sonra BM üyesi 193 ülke tarafından yoksulluğu ortadan kaldırmak, dünya gezegenini korumak ve tüm insanların barış ve refah içinde yaşamasını sağlamak üzere 2015 yılında SKA'yı kabul etmiştir (Tablo 1). SKA 2016 yılında uygulamaya girmiştir. 2030 yılına kadar erişilmesi hedeflenen SKA 17 madde ve 169 hedeften oluşmaktadır (Birleşmiş Milletler Türkiye, 2023).

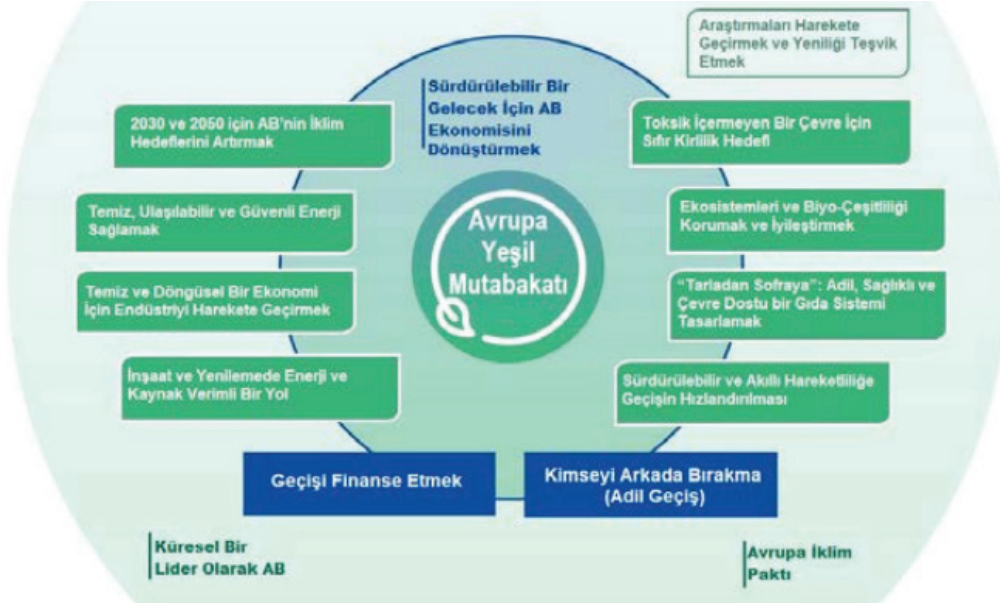
Tablo 1: Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (Birleşmiş Milletler Türkiye, 2023)

SKA 1	Yoksulluğa Son
SKA 2	Açlığa Son
SKA 3	Sağlık ve Kaliteli Yaşam
SKA 4	Nitelikli Eğitim
SKA 5	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği
SKA 6	Temiz Su ve Sanitasyon
SKA 7	Erişilebilir ve Temiz Enerji
SKA 8	İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme
SKA 9	Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı
SKA 10	Eşitsizliklerin Azaltılması
SKA 11	Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar
SKA 12	Sorumlu Üretim ve Tüketim
SKA 13	İklim Eylemi
SKA 14	Sudaki Yaşam
SKA 15	Karasal Yaşam
SKA 16	Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar
SKA 17	Amaçlar için Ortaklıklar

2.2. Avrupa Yeşil Mutabakatı

AB, Avrupa'nın 2030 yılına kadar karbon salınımlarını %55 oranında azaltma ve 2050 yılına kadar dünyanın ilk karbon-nötr kıtası olma hedefini güden Avrupa Yeşil Mutabakatı'nı (AYM) 11 Aralık 2019 tarihinde açıkladı. AYM, 2050 yılına kadar AB'yi ekonomik büyümenin kaynak kullanımından ayırdığı, hiçbir bireyin geride kalmadığı ve net sıfır sera gazı emisyonu olan bir kıta haline getirmeyi amaçlamaktadır. Merkezinde döngüsel ekonominin yer aldığı yeni bir büyüme ve kalkınma stratejisi olan AYM, BM'in 2030 gündemini ve SKA'yı esas almaktadır (Avrupa Komisyonu, 2023).

AYM, sadece iklim değişikliği ile mücadele ve uyum çalışmaları yapan salt çevre sorunu merkezli bir düzen olarak ele alınmamalıdır. AB; AYM ile küresel standartları yeniden belirleme gayreti içindedir. AYM, bölgesel ve küresel ölçekli ekonomik, sosyal ve iklimsel krizlerin sıklığının artmasıyla birlikte tüm dünyada ihtiyacı hissedilen yeni bir büyüme ve kalkınma stratejisi olarak değerlendirilebilir. AYM, sanayi, enerji, tarım, gıda güvenliği, ulaştırma, inşaat ve sürdürülebilir kalkınma politikalarını kapsamaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Avrupa Yeşil Mutabakatı Politika Alanları (Avrupa Yeşil Mutabakatı, 2019)

AYM'nin merkezinde ekonomi modeli olarak 3R¹ yaklaşımının benimsendiği; ürün, malzeme ve kaynakların değerinin ekonomide olabildiğince uzun tutulduğu, atık miktarının en düşük seviyede olduğu “döngüsel ekonomi” modeli bulunmaktadır.

AYM'nin temel hedefleri doğal sermayenin ve biyoçeşitliliğin korunması, iklim nötr olma, adil geçiş, adil, sağlıklı ve çevre dostu bir tarım sistemi, sürdürülebilir ulaşım, temiz endüstri, enerji verimli binalar ve temiz, ulaşılabilir ve güvenli enerji sağlamaktır.

AYM'nin en önemli politika araçları “Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması Sistemi” (SKDM) ve “Emisyon Ticaret Sistemi”dir (ETS).

SKDM karbon salımını sınırlandırmak amacıyla oluşturulmuş bir sistemdir. SKDM, AB'nin ithal ettiği ürünlerin karbon içeriklerine göre sınırdaki belirli oranlarda bir “karbon salımı vergisi” alınmasını düzenlemektedir. Bu düzenleme ile AB sınırları içinde kirliliğe yol açan sektörlerin karbon kaçığının² önlenmesi ve yeşil dönüşümün sadece AB'de değil başta AB ile ticaret yapan ülkelerde olmak üzere tüm dünyada uygulanması hedeflenmektedir (SKDM; bu açıdan AB içi bir sistem olan ETS'nin AB dışına genişletilmesi olarak tanımlanabilir. AB; bir yandan sınırları içindeki şirketlere ücretsiz sera gazı emisyonu tahsisat hakları kademeli olarak

¹ 3R: Recycle (geri dönüşüm), reuse (yeniden kullanım), reduce (azaltma). 3R'ye tüketici açısından ilave bir “R” olarak “rethink”i (yeniden düşün) ekleyebiliriz.

² AB; SKDM ile yeşil dönüşümün başta yüksek karbon salımına neden olan şirketler üzerinde yaratacağı maliyet nedeniyle bu şirketlerin faaliyetlerini karbon salım uygulamalarının daha düşük çevre standartlarına sahip ülkelere kaydırmasını engellemek için önemli bir araçtır. “Karbon kaçığı” olarak adlandırılan bu süreç SKDM ile önlenmeye çalışılmaktadır.

kaldırılırken, bir yandan ithalat yaptığı ülkeler için SKDM'yi kademeli olarak uygulamaya sokacaktır (Aşıcı, 2021).

ETS, AB'nin iklim değişikliğiyle mücadele politikasının temel unsuru niteliğindedir ve sera gazı emisyonlarını maliyet etkin bir şekilde azaltmak için gereklilik olarak kabul edilmektedir. ETS, sisteme dahil olan tesislerin sera gazı emisyonları için sektör ve kapasite bazlı olarak bir üst sınır değer belirlenmesini öngören sistem dahilindeki tesislerin sera gazı emisyonları için bir üst sınır belirlemektedir. Firmalar ihtiyaçları doğrultusunda tahsisat alım satımı işlemlerini bu yolla yapabileceklerdir (T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Bakanlığı, 2023).

Dünyanın ilk büyük karbon pazarı olan AB ETS, en büyük karbon pazarı olmaya da devam etmektedir. AB ETS, “üst sınıra ulaş ve ticaret yap” prensibiyle çalışmaktadır. Üst sınır, sistemin içinde yer alan tesislerin salabileceği belirli sera gazının toplam miktarına göre ayarlanmaktadır. Üst sınır zamanla azaltılmakta, böylelikle toplam emisyonlar düşmektedir. Üst sınır dahilinde şirketler, emisyon izinlerini almakta veya satmaktadır; ihtiyaç halinde birbirleriyle bunun ticaretini yapabilmektedirler (European Commission, 2022).

3. Türkiye'nin İnsani Gelişme Endeksi ve Sürdürülebilir Kalkınma Açısından Değerlendirilmesi

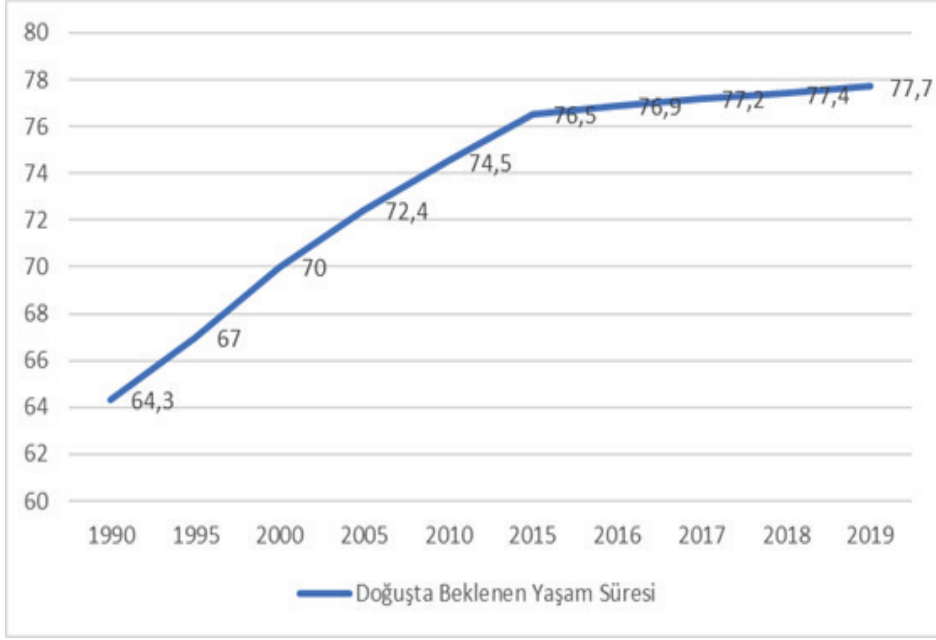
3.1. Türkiye'nin İnsani Gelişme Endeksi Açısından Değerlendirilmesi

İnsani gelişmenin ölçülmesinde birçok kurum, kuruluş ve sivil toplum kuruluşu tarafından farklı endeksler oluşturulmuştur. Birleşmiş Milletler UNDP tarafından oluşturulan İnsani Gelişme Endeksi (İGE) kapsayıcılık ve bütüncül perspektif sunması açısından en yaygın ve temel referans alınan endeksler arasında yer almaktadır.

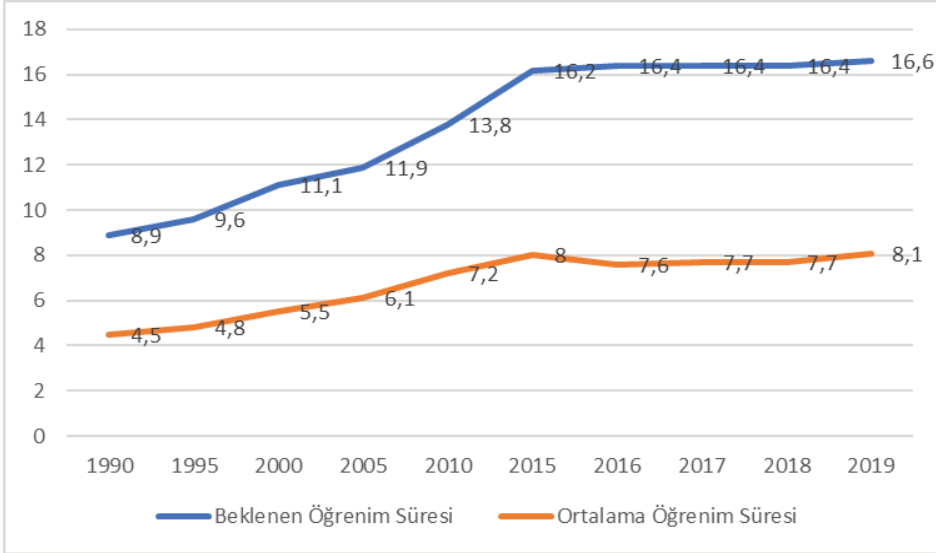
İGE insani gelişmeyi uzun ve sağlıklı bir yaşam, bilgi ve makul yaşam düzeyi boyutları açısından değerlendirmektedir. “Uzun ve sağlıklı bir yaşam” boyutunun göstergesi doğuştan beklenen ortalama yaşam süresi, “Bilgi” boyutunun göstergeleri beklenen eğitim yılı ve ortalama eğitim yılıdır. Makul yaşam düzeyinin göstergesi ise kişi başına düşen GSMH'dır (Satın Alma Gücü Paritesi, ABD Doları).

İGE bu üç değişken çerçevesinde ülkeleri “çok yüksek”, “yüksek”, “orta” ve “düşük” İGE olarak sınıflandırmaktadır. 1993 yılından bu yana ülkelerin İGE'ye göre durumları BM Gelişme Programı (UNDP) tarafından yıllık İnsani Gelişme Raporu'nda sunulmaktadır.

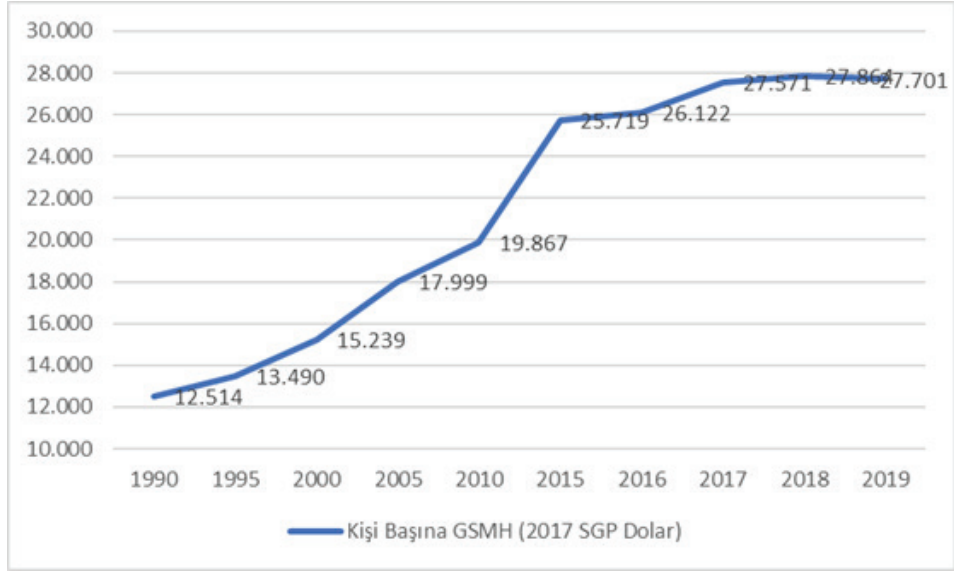
İGE'ye göre, Türkiye'de 1990-2019 arasında beklenen yaşam süresi 13,4 yıl artarak 77,7'ye (Şekil 2), ortalama öğrenim süresi 3,6 yıl artarak 8,1'e, beklenen öğrenim süresi ise 7,7 yıl artarak 16,6'ya (Şekil 3) ulaşmıştır. Ayrıca Kişi başına Gayrisafi Milli Hasıla (GSMH) yaklaşık yüzde 121,4'lük bir artış göstererek 27.701 dolara yükselmiştir (UNDP, 2020) (Şekil 4-5).

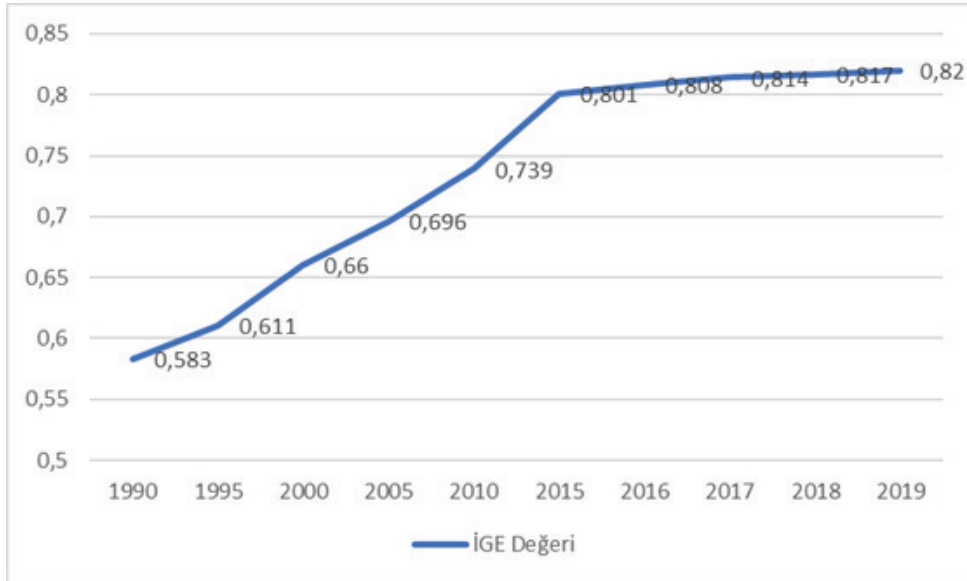
Şekil 2. Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi (UNDP, 2020)

Şekil 3. Beklenen ve Ortalama Öğrenim Süresi (UNDP, 2020)

Şekil 4. Kişi Başına Düşen GSMH (2017 SGP Dolar) (UNDP, 2020)

Şekil 5. İGE Değeri (UNDP, 2020)

Bir ülkenin kalkınmışlık seviyesini daha iyi analiz edebilmek için Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksi (EUİGE) ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksi (TCEE) gibi nitelikli endeksleri incelemek gerekir. İGE; kalkınmanın önemli bileşenleri olan eğitim, yaşam süresi ve kişi başına düşen milli gelir açısından ortalama değerleri sunmaktadır. Dolayısıyla İGE de insani gelişmenin ülke genelinde nüfusa dağılımında var olan eşitsizliği gizlemektedir. EUİGE, İGE'nin her gelişme boyutunun ortalama değerinden eşitsizlik düzeyinin çıkarılmasıyla hesaplanmaktadır (UNDP, 2020).

Türkiye'nin 2019'da İGE değeri 0,820 olmuştur. Ancak insani gelişmede eşitsizlik farkı düşüldüğünde, Türkiye'nin İGE değeri, boyut endekslerinin dağılımındaki eşitsizliğe bağlı olarak %16,7'lik bir kayıp yaşayarak 0,683'e düşmektedir (Tablo 2). Bu kayıp Azerbaycan'da %9,5, Sırbistan'da %12,5, Avrupa ve Orta Asya'da ortalama %11,9 ve çok yüksek İGE değerine sahip ülkelerde ortalama %10,9'dur.

Tablo 2: Türkiye'nin Eşitsizliğe Uyarlanmış İnsani Gelişme Endeksinin (EUİGE) Seçilmiş Ülkeler ve Ülke Gruplarıyla Karşılaştırılması (UNDP, 2020)

	EUİGE Değeri	Toplam Kayıp (%)	İnsani Eşitsizlik Katsayısı (%)	Doğuşta beklenen yaşam süresinde eşitsizlik (%)	Eğitimde eşitsizlik (%)	Gelir Eşitsizliği (%)
Türkiye	0,683	16,7	16,5	9,0	16,5	24,1
Azerbaycan	0,684	9,5	9,4	13,9	5,3	8,9
Sırbistan	0,705	12,5	12,1	4,9	7,5	24,0
Avrupa ve Orta Asya	0,697	11,9	11,7	9,7	8,2	17,2
Çok Yüksek İGE	0,800	10,9	10,7	5,2	6,4	20,4

Anne ölüm, ergen doğurganlık, kadın parlamenter, en az orta öğrenim görmüş nüfus ve iş gücüne katılım oranı değişkenleri üzerinden hesaplanan TCEE açısından Türkiye'nin kadın parlamenter oranı, en az orta öğrenim görmüş nüfus ve iş gücüne katılım oranı açısından durumunun iyi olmadığı görülmektedir (Tablo 3). Türkiye'de kadınların işgücüne katılım oranı %34 iken erkeklerde bu oran %72,6'dır. Azerbaycan'da bu oranlar sırasıyla %63,4 ve %69,7 iken Sırbistan'da %47,4 ve %62,8'dir. Avrupa ve Orta Asya'da kadınların işgücüne katılım oranı ortalama %45 iken bu oran çok yüksek İGE değerine sahip ülkelerde ortalama %52,3'tür.

Tablo 3: Türkiye'nin 2019 Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Endeksinin (TCEE) Seçilmiş Ülkeler ve Ülke Gruplarıyla Karşılaştırılması (UNDP, 2020)

	TCEE Değeri	TCEE Sıralaması	Anne Ölüm Oranı	Erken Doğurganlık Oranı	Kadın Parlamento Oranı	En Az Orta Öğrenim Görmüş Nüfusun Oranı (%)		İşgücü Katılım Oranı (%)	
						Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
Türkiye	0,306	68	17,0	26,6	17,4	50,2	72,2	34,0	72,6
Azerbaycan	0,323	73	26,0	55,8	16,8	93,9	97,5	63,4	69,7
Sırbistan	0,132	35	12,0	14,7	37,7	86,3	93,6	47,4	62,8
Avrupa ve Orta Asya	0,256	-	19,9	27,8	23,1	79,9	88,1	45,0	70,0
Çok Yüksek İGE	0,173	-	14,2	17,2	28,3	86,5	88,6	52,3	69,1

Anne ölüm oranı her 100.000 canlı doğumdaki anne ölüm sayısı ve ergen doğurganlık oranı 15-19 yaşları arasındaki her 1000 kadının yaptığı doğum sayısı ile ifade edilmektedir.

3.2. Türkiye'nin Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Açısından Değerlendirilmesi

2022 Sürdürülebilir Kalkınma Raporu'na göre Türkiye SKA'lara yönelik gerçekleştirdiği performans açısından 163 ülke arasından 71'inci olmuştur. Ülke puanı ise 70.4'tür. Türkiye OECD bölgesi içinde değerlendirilmektedir. Bölgenin ortalama puanı ise 77.2'dir (Sustainable Development Report, 2022).

Ülkeler SKA amaçlarına ulaşma açısından çeşitli renkler kullanılarak sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırmadaki renklere kırmızı- büyük zorluklar, turuncu- önemli zorluklar, sarı- zorluklar sürüyor ve yeşil- amaca ulaşıldı anlamına gelmektedir (Şekil 6).

Şekil 6. Türkiye'nin SKA Göstergeler Tabloları ve Trendleri (Sustainable Development Report, 2022)

Bu çerçevede Türkiye'de ulaşılabilen bir SKA bulunmamaktadır. Amaç 1: Yoksulluğa Son ve Amaç 7: Erişilebilir ve Temiz Enerji'de önemli gelişmeler gözlemlenirken zorlukların da sürdüğü görülmektedir. Diğer taraftan Amaç 2: Açlığa Son, Amaç 4: Nitelikli Eğitim, Amaç 6: Temiz Su ve Sanitasyon, Amaç 11: Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar, Amaç 17: Amaçlar için Ortaklıklar açısından önemli zorluklar sürmektedir.

Fakat Amaç 3: Sağlık ve Kaliteli Yaşam, Amaç 5: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Amaç 8: İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme, Amaç 9: Sanayi, Yenilikçilik ve Altyapı, Amaç 10: Eşitsizliklerin Azaltılması, Amaç 12: Sorumlu Üretim ve Tüketim, Amaç 13: İklim Eylemi, Amaç 14: Sudaki Yaşam, Amaç 15: Karasal Yaşam ve Amaç 16: Barış, Adalet ve Güçlü Kurumlar açısından Türkiye'de büyük zorlukların yaşandığı analiz edilmektedir.

Türkiye'nin durumu yeşil mutabakat açısından önemli olan Amaç 7: Erişilebilir ve Temiz Enerji Amaç 12: Sorumlu Üretim ve Tüketim ve Amaç 13: İklim Eylemi açısından detaylı olarak analiz edildiğinde; Amaç 7'nin sarı- zorluklar sürüyor, Amaç 12 ve 13'ün ise kırmızı-büyük zorluklar, turuncu- önemli zorluklar sınıflandırmasında yer aldığı görülmektedir (Tablo 4-6).

Tablo 4: SKA 7 – Uygun Fiyatlı ve Temiz Enerji Derece ve Trend Değerleri (Sustainable Development Report, 2022)

SKA 7 – Uygun Fiyatlı ve Temiz Enerji	Değer	Yıl	Derece	Trend
Elektrik verilen nüfus (%)	100,0	2019		
Yemek pişirmek için temiz yakıt ve teknoloji kullanan nüfus (%)	95,1	2019		
Toplam elektrik çıkışına göre (MtCO ₂ /TWh) elektrik ve ısıtma için yakıt tüketimi kaynaklı CO ₂ emisyonu	1,3	2019		
Yenilenebilir enerjinin toplam birincil enerji arzındaki payı (%)	15,9	2019		

Tablo 5: SKA 12 – Sorumlu Tüketim ve Üretim Derece ve Trend Değerleri (Sustainable Development Report, 2022)

SKA 12 – Sorumlu Tüketim ve Üretim	Değer	Yıl	Derece	Trend
Elektronik atık (kg/kişi)	10,2	2019		-
Üretim esası SO ₂ emisyonu (kg/kişi)	15,1	2018		-
İthalattaki SO ₂ emisyonu (kg/kişi)	1,7	2018		-
Üretim esası azot emisyonu (kg/kişi)	14,5	2015		
İthalattaki azot emisyonu (kg/kişi)	2,9	2015		
Plastik atık ihracatı (kg/kişi)	0,2	2020		-
Geri dönüştürülmeyen kentsel katı atık (kg/kişi/gün)	1,0	2019		

Tablo 6: SKA 13 – İklim Eylemi Derece ve Trend Değerleri (Sustainable Development Report, 2022)

SKA 13 – İklim Eylemi	Değer	Yıl	Derece	Trend
Fosil yakıt tüketimi ve çimento üretimi kaynaklı CO ₂ emisyonları (tCO ₂ /kişi)	4,7	2020		→
İthalattaki CO ₂ emisyonu (tCO ₂ /kişi)	0,6	2018		↑
Fosil yakıt ihracatındaki CO ₂ emisyonu (kg/kişi)	1,0	2020		-
EUR60/ tCO ₂ 'da Karbon Fiyatlandırma Skoru (%), en kötü 0-100 en iyi)	23,6	2018		→

4. Türkiye'nin Avrupa Yeşil Mutabakatına Uyum Açısından Değerlendirilmesi

4.1. Türkiye'de Sürdürülebilirlikle İlgili Düzenlemeler, Kurum ve Kuruluşlar

Türkiye'de sürdürülebilirlikle ilgili düzenlemeleri yapan kurum ve kuruluşlar aşağıda listelenmiştir:

- Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı
- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Başkanlığı
- Ticaret Bakanlığı – Yeşil Mutabakat
- Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) – Sürdürülebilirlik Eylem Planı
- TÜİK – Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri
- Borsa İstanbul (BİST) – Sürdürülebilirlik Endeksi
- Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) – Sürdürülebilirlik İlkeleri Uyum Çerçevesi
- Türk Standartları Enstitüsü (TSE)
- Diğer Kurum ve Kuruluşlar (STK'lar, İnisiyatifler)

4.2 On Birinci Kalkınma Planında Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları ve Yeşil Büyüme

2019-2023 dönemini kapsayan On Birinci Kalkınma Planı “daha fazla değer üreten, daha adil paylaşan, daha güçlü ve müreffeh Türkiye” vizyonuyla uzun vadeli bir perspektif sunmaktadır. Bu vizyon çerçevesinde Planın uzun vadeli kalkınma amacı, “milletimizin temel değerlerini ve beklentilerini esas alarak ülkemizin uluslararası konumunu yükseltmek ve halkımızın refahını artırmaktır”.

On Birinci Kalkınma Planı ile Türkiye'nin yüksek gelir grubu ülkeler ile en yüksek insani gelişmişlik seviyesindeki ülkeler arasına girmesi amaçlanmaktadır.

Planın hedef ve politikaları şu şekilde belirlenmiştir: (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019)

- İstikrarlı ve güçlü ekonomi,
- Rekabetçi üretim ve verimlilik,
- Nitelikli insan ve güçlü toplum,
- Yaşanabilir şehirler ve sürdürülebilir çevre,
- Hukuk devleti, demokratikleşme ve iyi yönetim.

On Birinci Kalkınma Planı'nın temel amaç ve ilkeleri arasında Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) yer almaktadır. Plan'a göre:

“Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması, ekonomik ve sosyal refahın artırılması hukuk devleti, demokratikleşme ve iyi yönetim ilkelerinin devlet tarafından güçlü bir şekilde sahiplenilmesi ve etkili bir biçimde uygulanmasıyla mümkündür.”

11. Kalkınma Planı'nda (2019-2023) SKA'ları önceliklerimiz doğrultusunda politikalara yansıtılması, amaçlara ilişkin etkili bir takip ve gözden geçirme mekanizması oluşturulması temel amaç olarak belirlenmiştir. Buna göre alınacak politika ve tedbirler şöyledir:

- SKA'lar ulusal öncelikler ve koşullar doğrultusunda sektörel ve tematik politika belgelerine yansıtılacaktır,
- Kurumsal stratejik planlar ile sektörel ve tematik politika belgeleri hazırlıklarında SKA'larla uyum gözetilecektir,
- SKA'ların takip ve gözden geçirilmesi için iyi işleyen ve katılımcı bir kurumsal koordinasyon mekanizması kurulacaktır,
- Küresel SKA göstere setindeki gelişmelere paralel olarak ulusal göstere setinin kapsamı öncelikler doğrultusunda genişletilecektir,
- Ulusal sürdürülebilir kalkınma amaçları izleme ve değerlendirme sistemi kurulacaktır (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019).

On Birinci Kalkınma Planı'nda yeşil büyümeye önemli bir yer ayrılmıştır.

“Türkiye, coğrafi konumu itibarıyla iklim değişikliğinden en çok etkilenecek ülkeler arasında yer almakta ve iklim değişikliğiyle mücadele çabalarına ülke gerçeklerini gözeten bir anlayışla katkı vermektedir. Ülkemizin gelişmekte olan ülke konumuna paralel şekilde, yeşil büyüme ve emisyon artış trendinin sınırlandırılması yönünde bir politika izlenmekte, iklim değişikliğine uyum çabaları önemini korumaktadır.” (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019, s. 26).

Buna göre Planda yeşil dönüşüm ile ilgili şu hususlar yer almaktadır: (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019, s. 26, 113, 116, 117, 159, 170.)

- Ulusal Yeşil Bina Sertifika Sistemi kurulacaktır.
- Liman operasyonlarında enerji verimliliğinin artırılması, çevresel etkilerin en aza indirilmesi ve sürdürülebilirliğin sağlanmasına yönelik Yeşil Liman uygulamaları desteklenecektir.
- Yeşil şehir vizyonu kapsamında yaşam kalitesinin artırılması ve iklim değişikliğine uyumu teminen şehirlerimizde Millet Bahçeleri yapılacak ve yeşil alanların miktarı artırılabilecektir.
- Kara ve denizdeki korunan alan miktarı artırılarak bu alanların etkin yönetiminin sağlanması için yeşil koridor oluşturulması, planlama ve altyapı çalışmaları gibi uygulamalar gerçekleştirilecektir.

4.3 Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı Yeşil Mutabakat Eylem Planı

Yeşil yatırımların Türkiye'ye çekilmesi ve ilgili tüm politika alanlarında yeşil dönüşümün desteklenmesini hedefleyen bir yol haritası niteliğindeki Eylem Planına ilişkin Cumhurbaşkanlığı Genelgesi 16.07.2021 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

2021 yılından yayınlanan Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı Yeşil Mutabakat Eylem Planında 9 ana başlık altında Türkiye'nin AYM'ye uyumu planlanmıştır: Bu başlıklar altında 32 hedef ve 81 eylem yer almaktadır. Plandaki ana başlıklar şöyledir: (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2021, s.9)

- Sınırdaki karbon düzenlemeleri,
- Yeşil ve döngüsel bir ekonomi,
- Yeşil finansman,
- Temiz, ekonomik ve güvenli enerji arzı,
- Sürdürülebilir tarım,
- Sürdürülebilir akıllı ulaşım,
- İklim değişikliği ile mücadele,
- Diplomasi,
- Avrupa Yeşil Mutabakatı bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetleri

4.4. Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) Sürdürülebilirlik Eylem Planı

TİM Sürdürülebilirlik Eylem Planı 12 hedeften oluşmaktadır. Bu hedefler (TİM Sürdürülebilirlik Eylem Planı, 2021):

- TİM Sanayide Sürdürülebilirlik Bilim Kurulu
- İhracatta Sıfır Atık Seferberliği
- Dijital Mentorluk ve Eğitim Programları
- Kurumsal Karbon Ayak İzi Çalışmaları
- Sanayide Döngüsellik ve İleri Kazanım
- İleri Arıtma Teknolojileri
- Sürdürülebilir Tedarik Zinciri Yönetimi
- Standardizasyon Uygulamaları
- Sertifikasyon Uygulamaları
- Yenilenebilir Enerji Kaynakları
- Sürdürülebilir Ekonomik Büyüme ve İstihdam
- Dijital Ürün Pasaportu ve İzlenebilirlik

4.5. Diğer Kurumlar Tarafından Yapılan Çalışmalar

AYM'ye uyum açısından çeşitli kurumlar tarafından raporlar çıkarılmıştır:

- Güneydoğu Anadolu İhracatçı Birlikleri- Avrupa Yeşil Mutabakatı Genel Çerçevesi- Eylül 2022
- Güneydoğu Anadolu İhracatçı Birlikleri- Avrupa Birliği Emisyon Ticaret Sistemi ve Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması- Kasım 2022
- Climate Focus- Potential impacts of the Carbon Border Adjustment Mechanism on the Turkish Economy- Haziran 2021
- İklim Değişikliği Başkanlığı- Sera Gazı Emisyonlarının Takibi ve İlgili Mevzuat Kapsamında Yapılan Çalışmalar- 2022
- TESEV- TESEV Değerlendirme Notları- Türkiye Küresel İklim Rejimi'ne Neden Uyum Sağlamalı? – Nisan 2021
- İPM-MERCATOR Politika Notu (Ahmet Atıl Aşıcı)- Avrupa Birliği'nin Sınırdaki Karbon Uyarlaması Mekanizması ve Türkiye Ekonomisi- Ocak 2021
- TÜSİAD- Ekonomik Göstergeler Merceğinden Yeni İklim Rejimi- 2020

- TÜSİAD- Avrupa Yeşil Mutabakatı Döngüsel Ekonomi Eylem Planı Türk İş Dünyasına Neler Getirecek? – 2021
- Karbon Piyasalarına Hazırlık Ortaklığı (PMR)- Uygulamada Emisyon Ticareti: Tasarım ve Uygulama El Kitabı
- Dünya Bankası Grubu- Karbon fiyatlandırması Durum ve Eğilimleri- 2015
- Dünya Bankası Grubu- Karbon Fiyatlandırmasının Washington DC Durumu ve Eğilimler- Mayıs 2014
- Pazar Hazırlık Ortaklığı (PMR)- Karbon Kaçağı- Ekim 2015

4.6. Türkiye’de Avrupa Yeşil Mutabakatı’na Uyuma Yönelik Mevzuat

- Sera Gazı Emisyon Raporlarının Doğrulanması ve Doğrulayıcı Kuruluşların Yetkilendirilmesi Tebliği
- Sera Gazı Emisyon Tebliği – Ek
- Sera Gazı Emisyonlarının İzlenmesi ve Raporlanması Hakkında Tebliği
- Sera Gazı Emisyonlarının İzlenmesi ve Raporlanması Hakkında Tebliği
- Sera Gazı Emisyonlarının Takibi Hakkında Yönetmelik

4.7. Emisyon Ticaret Sistemi ve Sınırdaki Karbon Düzenlemesine İlişkin Çalışmalar

Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı Yeşil Mutabakat Eylem Planında ilk amacı “Sınırdaki Karbon Düzenlemesi Mekanizması”dır (SKDM). SKDM kapsamında “AB’nin sınırdaki karbon düzenlemesinin etkilerinin sınırlanmasına yönelik çalışmalar yürütülmesi” ve “Ulusal bir karbon fiyatlandırma mekanizmasına yönelik değerlendirme çalışmalarının sürdürülmesi” hedefleri belirlenmiştir. (T.C Ticaret Bakanlığı, 2021, s. 13). Bu hedefler ilişkin eylemler, sorumlu kurumlar, paydaşlar ve takvim Tablo 7’de yer almaktadır.

Tablo 7: Türkiye’de Sınırdaki Karbon Düzenlemeleri ve Emisyon Ticaret Sistemine İlişkin Hedef ve Eylemler (T.C Ticaret Bakanlığı Yeşil Mutabakat Eylem Planı, 2021)

1. Sınırdaki Karbon Düzenlemeleri					
HEDEF	EYLEM	TAKVİM	SORUMLU/ KOORDİNA-TÖR KURUM	İLGİLİ KURUM VE PAYDAŞLAR	ÇIKTILAR
1.1. AB'nin sınırda karbon düzenlemesinin etkilerinin sınırlandırılmasına yönelik çalışmaların yürütülmesi	1.1.1. Sınırdaki Karbon Düzenlemesine tabi olabilecek öncelikli imalat sanayi sektörlerinde sera gazı salımının azaltılmasını desteklemek amacıyla Türkiye'nin yol haritasının veya faaliyetlerinin belirlenmesi	2021 III. Çeyrek 2022 IV. Çeyrek	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı	Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Ticaret Bakanlığı İlgili STK'lar	İlgili Kurum ve STK'larla atılması gereken adımları içeren bir yol haritası oluşturulması ve bunları destekleyecek teşvik mekanizmaları kurulması
	1.1.2. Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizmasının enerji yoğun ve kaynak yoğun sektörlerimize etkilerinin senaryolar bazında modellenerek sektör bazında çalışılması ve yapılması gereken eylemlerin değerlendirilmesi	2021 III. Çeyrek 2022 II. Çeyrek	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Ticaret Bakanlığı	Etki analizi yapılması Eylem seti önerisi hazırlanması
	1.1.3. Sanayiden kaynaklı sera gazı emisyonlarının izlenmesine yönelik sistemin ihtiyaçlara göre geliştirilmesi	2022 IV. Çeyrek itibarıyla	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı		Halihazırda var olan online sistemin geliştirilmiş hali ve ETS kurulması durumunda ETS ile uyumlaştırılmış halinin hazırlanması
	1.1.4. AB tarafından belirlenecek metodoloji/standartlar çerçevesinde belgelendirme faaliyeti gerçekleştirilmesine yönelik çalışmaların yürütülmesi, raporlamaya ilişkin teknik destek sağlanması	2021 IV. Çeyrek itibarıyla	Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı/TSE	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Ticaret Bakanlığı	AB'nin sınırda karbon düzenlemesi kapsamında belirlenebilecek standartlar uyumlaştırılarak karşılıklı tanımaya zemin hazırlayacak şekilde belgelendirme faaliyetleri gerçekleştirilmesinin sağlanması
1.2. Ulusal bir karbon fiyatlandırma mekanizmasına yönelik değerlendirme çalışmalarının sürdürülmesi	1.2.1. Türkiye'nin uygun bir karbon fiyatlandırma mekanizmasına geçişine yönelik çalışmalar kapsamında, AB'nin sınırda karbon düzenlemesi dikkate alınarak karbon fiyatlandırma konusundaki Türkiye'nin pozisyonunun belirlenmesi	2022 IV. Çeyrek	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı	Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Hazine ve Maliye Bakanlığı Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Tarım ve Orman Bakanlığı Ticaret Bakanlığı	Pozisyon kağıdı hazırlanması
	1.2.2. Ulusal karbon fiyatlandırma mekanizmasının uygulanmasının sektörler üzerinde yaratacağı ilave maliyetlere ve ekonomiye etkilerine yönelik çalışmaların yapılması ve bu bağlamda, AB ETS Devlet Yardımları Rehberi gibi, artan maliyetlere yönelik destek mekanizmalarının değerlendirilmesi	2023 IV. Çeyrek	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve Ba-	Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Hazine ve Maliye Bakanlığı Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Tarım ve Orman Bakanlığı	Ulusal karbon fiyatlandırma mekanizması çalışmalarını kapsamında, olası bir mekanizmadan sağlanacak kaynaklar ile sektörün yeşil dönüşümünün yaratacağı ilave maliyetlerin desteklenmesine yönelik bir çalışma gerçekleştirilmesi

4.8. Karbon Piyasalarına Hazırlık Ortaklığı Programı (PMR)

2011 yılında Dünya Bankası tarafından gelişmekte olan ülkelerde sera gazı emisyonlarının azaltımı çalışmalarına destek vermek ve piyasa temelli emisyon azaltım mekanizmalarının etkin olarak kullanılmasına yönelik olarak “Karbon Piyasalarına Hazırlık Ortaklığı” (Partnership for Market Readiness – PMR) adıyla teknik destek programı başlatılmıştır. (PMR Türkiye, 2023)

Programda amaç ülkelerin piyasa mekanizmalarını ulusal düzeyde uygulamalarına imkân tanıyacak teknik ve finansal desteği sağlamaktır. Programın dört ana bileşeni bulunmaktadır: (PMR, 2019).

- Hazırlık ve Uygulama Aşamasındaki faaliyetlerin ülke nezdinde belirlenmesi ve uygulanması için desteklenmesi,
- Piyasa mekanizmalarının ve yeni yaklaşımların araştırılması ve pilot çalışmaların yapılması,
- Teknik tartışmalar için bir platform oluşturulması ve yeni piyasa mekanizmalarına ilişkin yenilikçi fikirlerin toplanmasının sağlanması,
- İyi uygulama örneklerinin ve alınan derslerin paylaşılması.

PMR Türkiye, 2014 yılından bu yana Dünya Bankası tarafından sağlanan hibe desteği ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yürütülmekte olan bir projedir. PMR'ın hedefleri şöyledir: (PMR Türkiye, 2023)

Sera gazı emisyonlarının azaltımında piyasa temelli yaklaşımların teşvik edilmesi

- Yenilikçi karbon fiyatlandırma araçlarının desteklenmesi
- Teknik tartışmalar için platform sağlanması
- Piyasa araçları için yenilikçi ve kolektif yaklaşımların sağlanması
- BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi taraflarını da içeren uluslararası toplulukla, tecrübelerin paylaşılması

PMR Türkiye Projesinin 1. Uygulama Fazında, karbon fiyatlandırması ve karbon fiyatlandırma mekanizmalarının kullanılması konularında kapasite geliştirme, farkındalık oluşturma ve eğitim çalışmalarının yürütülmesinin ve karar verme süreçlerinin desteklenmesine yönelik analitik çalışmalar yapılmıştır. Projenin 2. Uygulama Fazı ise altı adet ana bileşenden oluşmaktadır. Bu bileşenler: (PMR Türkiye, 2023)

- İklim Değişikliği Kanunu ve ETS yönetmeliklerinin yasal ve kurumsal altyapısının oluşturulması,
- Pilot ETS için emisyon üst sınırı ve tahsisat planlarının oluşturulması,
- ETS simülasyonu uygulaması geliştirilmesi,

- ETS için bir kayıt sistemi yazılımı altyapısının geliştirilmesi,
- Paris Anlaşması Madde 6'nın Türkiye açısından değerlendirilmesi,
- PMR projesinin iletişim stratejisinin oluşturulması.

5. Sonuç

Sürdürülebilir kalkınmanın ilk kapsamlı yol haritası 2000 yılında gerçekleştirilen Binyıl Zirvesi sonrası yayımlanan BKH ile çizilmiştir. BKH, 2015 yılına kadar ulaşılması hedeflenen 8 ana hedeften oluşmaktadır. Temel hedef yoksulluğun ortadan kaldırılması olsa da BKH aşırı yoksulluk ve açlığın ortadan kaldırılması, çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması, herkesin temel evrensel eğitim olanaklarına sahip olması, cinsiyet eşitsizliğinin azaltılması, çocuk ölümlerinin azaltılması, anne sağlığının iyileştirilmesi, salgın hastalıklarla mücadele edilmesi ve tüm bu başlıklarla bağlantılı olarak kalkınma için küresel düzeyde ortak hareket edilmesi konularını kapsamaktadır.

2015 yılı itibarıyla BKH'ye başarıyla ulaşıldığı değerlendirilmesi yapıldığı sonrasında bu kez daha kapsamlı ve 2030 yılına kadar sürdürülebilir kalkınmanın çerçevesini oluşturacak SKA yayımlanmıştır. SKA, 17 ana amaç ve bu amaçlara uygun 169 alt hedeften oluşmaktadır. Tüm ana amaçlar ve alt hedefler birbirine entegredir. Alt hedeflere ulaşmadan ana hedefe ulaşılması güçtür.

Günümüzde yaşanan ekonomik, iklimsel ve sosyal krizler bu amaçların önemini daha fazla ortaya çıkarmıştır. Bölgesel ve küresel ölçekli krizlerin sıklığının artmasıyla birlikte ülkeler kapsayıcı ve sürdürülebilir büyüme ve kalkınmaya yönelik politika uygulamalarını hızlandırmışlardır. Yaşanan krizler dünyada yeni bir büyüme ve kalkınma stratejisini de beraberinde getirmiştir.

1929 yaşanan kriz sonrası kabul edilen “yeni mutabakat” (new deal), günümüzde yerini “yeni yeşil mutabakat”a (new green deal) bırakmıştır. Bu yeni yeşil mutabakatın öne sürdüğü üretim modeli ise 3R yaklaşımının benimsendiği ürün, malzeme ve kaynakların değerinin ekonomide olabildiğince uzun tutulduğu ve atık miktarının en düşük seviyede olduğu “döngüsel ekonomi” modelidir.

Yeni yeşil mutabakatın tüm politika boyutlarıyla ilk olarak planlanıp uygulandığı yer AB'dir. AB, 11 Aralık 2019 tarihinde AYM'yi açıklamıştır. Böylelikle AB, AYM ile bir bakıma dünya genelinde yeni bir büyüme ve kalkınma stratejisinin açılımını yapmıştır. AYM; 2050 yılına kadar AB'yi ekonomik büyümenin kaynak kullanımından ayırdığı, hiçbir bireyin geride kalmadığı ve net sıfır sera gazı emisyonu olan bir kıta haline getirmeyi amaçlamaktadır. AYM, sadece iklim değişikliği ile mücadele ve uyum çalışmaları yapan çevre politikası olarak ele alınmamalıdır. AYM; sanayi, enerji, tarım, gıda güvenliği, ulaşım, inşaat ve sürdürülebilir kalkınma politikalarını da kapsamaktadır Dolayısıyla AYM ile AB bir taraftan küresel rekabetçiliğini korumak isterken diğer taraftan küresel düzeyde iklim değişikliği ile mücadele çabasının artırılmasını hedeflenmektedir.

AYM'nin temelini SKA oluşturmaktadır. AB'nin, ticaret ilişkisinde olduğu ülkelerde öncelikli taahhütleri arasında SKA'ya uyum yer almaktadır. Bu nedenle özellikle AB'nin ticaret yaptığı ülkelerin AYM'ye uyum çalışmalarında öncelikle SKA'yı gündeme almaları gerekir. AYM'nin iki önemli politika aracını ise SKDM ve ETS oluşturmaktadır. SKDM, AB içi bir sistem olan ETS'in AB sınırları dışına genişletilmesi olarak tanımlanabilir. SKDM, AB sınırları içinde karbon kaçağını önlemek amacıyla AB'nin ithal ettiği ürünlerin karbon içeriklerine göre sınırdan belirli oranlarda bir "karbon salımı vergisi" alınmasını öngörmektedir. AYM'nin başta AB ile dış ticaret ilişkisinde olan ülkeler olmak üzere tüm dünya üzerinde ekonomik ve sosyal etkileri olacaktır.

Türkiye'nin en önemli ekonomik ve politik ortaklarından biri AB'dir. AYM'nin SKD ve ETS gibi uygulamaları Türkiye ekonomisi üzerinde önemli etkiler yaratacaktır. Dolayısıyla Türkiye'nin AYM'ye uyum açısından gerekli uygulamaları ivedi olarak uygulamaya koyması gerekmektedir.

Türkiye İGE değerleri açısından analiz edildiğinde ülkede tüm İGE değişkenleri açısından 1990'lardan itibaren önemli ilerlemeler kaydedildiği izlenmektedir. Fakat daha nitelikli değişkenler olan EUİGE ve TCEE açısından önemli kayıplar yaşandığı görülmektedir. Türkiye SKA açısından değerlendirildiğinde ise henüz gerçekleştirilmiş bir SKA'nın olmadığı görülmektedir. Türkiye'nin durumu özellikle yeşil mutabakat açısından önemli olan Amaç 7: Erişilebilir ve Temiz Enerji Amaç 12: Sorumlu Üretim ve Tüketim ve Amaç 13: İklim Eylemi açısından detaylı olarak analiz edildiğinde; Amaç 7'nin sarı- zorluklar sürüyor, Amaç 12 ve 13'ün ise kırmızı- büyük zorluklar, turuncu- önemli zorluklar sınıflandırmasında yer aldığı görülmektedir.

Türkiye'de AYM'ye uyum açısından çeşitli kurum ve kuruluşlar birçok çalışma yürütmektedir. Bu çalışmalar içinde Türkiye'nin 2021 yılında uygulamaya koyduğu sınırdan karbon düzenlemeleri, yeşil ve dögüsel bir ekonomi, yeşil finansman, temiz, ekonomik ve güvenli enerji arzı, sürdürülebilir tarım, sürdürülebilir akıllı ulaşım, iklim değişikliği ile mücadele, diplomasi ve AYM bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetleri amaçlarını içeren "Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı Yeşil Mutabakat Eylem Planı" bir çerçeve plan olarak ele alınabilir. Bu çerçeve plana bağlı olarak çeşitli kurum ve kuruluşların hazırladığı ve uygulamaya koyduğu planlar, tebliğler, yönetmelikler bulunmaktadır.

Türkiye'de SKDM ve ETS açısından önemli çalışmalar yapılmaktadır. Yeşil Mutabakat Eylem Planında ilk amacı SKDM'dir. SKDM kapsamında "AB'nin sınırdan karbon düzenlemesinin etkilerinin sınırlanmasına yönelik çalışmalar yürütülmesi" ve "Ulusal bir karbon fiyatlandırma mekanizmasına yönelik değerlendirme çalışmalarının sürdürülmesi" hedefleri belirlenmiştir. Bu çerçevede gerçekleştirilecek eylemler bir takvime bağlanmıştır. Türkiye ayrıca Dünya Bankası'nın 2011 yılında başlattığı gelişmekte olan ülkelerde sera gazı emisyonlarının azaltımı çalışmalarına destek vermek ve piyasa temelli emisyon azaltım mekanizmalarının etkin olarak kullanılmasına yönelik PMR programına dahildir. PMR Türkiye, 2014 yılından bu yana Dünya Bankası tarafından sağlanan hibe desteği ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yürütülmektedir.

6. Kaynaklar / References

- Acar, S., Aşıcı, A.A., Yeldan, A.E. (2021). Potential Impacts of the Carbon Border Adjustment Mechanism on the Turkish Economy, Erişim Adresi: https://erf.org.eg/app/uploads/2021/05/1620336721_804_1287018_44ahmetatlac.pdf
- Akçakaya, A., Sümer, U.M., Demircan, M., Demir, Ö., Atay, H., Ekşioğlu, O., Gürkan, H., Yazıcı, B., Kocatürk, A., Şensoy, S., Bölük, E., Arabacı, H., Açar, Y., Ekici, M., Yağan, S., Çukurçayır, F., (2015). “*Yeni Senaryolar ile Türkiye İklim Projeksiyonları ve İklim Değişikliği*”, Ankara: Meteoroloji Genel Müdürlüğü. Erişim Adresi: <https://mgm.gov.tr/FILES/iklim/iklim-degisikligi-projeksiyon2015.pdf>
- Aşıcı, A.A. (2021). IPM ve Mercator Politika Notu, *Avrupa Birliği'nin Sınırda Karbon Uyarlaması Mekanizması ve Türkiye Ekonomisi*, Erişim Adresi: <https://ipc.sabanciuniv.edu/Content/Images/CKeditorImages/20210106-00011055.pdf> (Haziran 2021).
- Avrupa Komisyonu. (2023). *European Green Deal*, Erişim Adresi: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en, (01.04.2023).
- Avrupa Yeşil Mutabakatı. (2019). Yeşil Düşünce Derneği çevirisi, Erişim Adresi: <https://yesildusunce.org/avrupa-yesil-mutabakati-turkce-cevirisi-yayinlandi/> . (01.03.2023).
- Birleşmiş Milletler Türkiye. (2023). Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, Erişim Adresi: <https://turkiye.un.org/tr/sdgs>, (01.02.2023).
- Dünya Bankası Grubu. (2015). Karbon Fiyatlandırması Durum ve Eğilimleri, Erişim Adresi: https://pmturkiye.csb.gov.tr/wp-content/uploads/2016/06/Carbon_Pricing_2014_TR.pdf
- Dünya Bankası Grubu. (2014). *Karbon Fiyatlandırmasının Washington DC Durumu ve Eğilimler*, Erişim Adresi: <https://docplayer.biz.tr/17984291-Karbon-fiyatlandirmasi-durum-ve-egilimleri-washington-dc.html>
- European Commission. (2022). *EU Emissions Trading System (EU ETS)*, Erişim Adresi: https://climate.ec.europa.eu/eu-action/eu-emissions-trading-system-eu-ets_en
- Güneydoğu Anadolu İhracatçı Birlikleri. (2022). *Avrupa Birliği Emisyon Ticaret Sistemi ve Sınırda Karbon Düzenleme Mekanizması*, Erişim Adresi: <https://www.gaib.org.tr/tr/haberler/avrupa-birligi-emisyon-ticaret-sistemi-ve-sinirda-karbon-duzenleme-mekanizmasi-aym-5-raporu-375.html>
- Güneydoğu Anadolu İhracatçı Birlikleri. (2022). *Avrupa Yeşil Mutabakatı Genel Çerçevesi AYM-3 Raporu*, Erişim Adresi: <https://www.gaib.org.tr/tr/haberler/avrupa-yesil-mutabakati-genel-cercevesi-aym-3-raporu-340.html>
- İklim Değişikliği Başkanlığı. (2022). *Sera Gazı Emisyonlarının Takibi ve İlgili Mevzuat Kapsamında Yapılan Çalışmalar*, Erişim Adresi: <https://sera.csb.gov.tr/sera-gazi-emisyonlarına-iliskin-mevzuat-i-4643>
- PMR. (2019). *Using Carbon Revenues*, Technical Note 16, International Bank for Reconstruction and Development, The World Bank, Washington DC.

- PMR Türkiye. (2015). *Karbon Kaçağı Teori, Deliller ve Politika Tasarımı*, Erişim Adresi: <https://pmrturkiye.csb.gov.tr/wp-content/uploads/2016/06/karbon-ka%C3%A7a%C4%9F%C4%B1.pdf>
- PMR Türkiye. (2023). *Karbon Piyasalarına Hazırlık Ortaklığı (PMR) Programı Geleceğin Karbon Piyasaları Şekilleniyor*, Erişim Adresi: <https://pmrturkiye.csb.gov.tr/pmr-programi/>
- PMR Türkiye. (2016). *Uygulamada Emisyon Ticareti: Tasarım ve Uygulama El Kitabı*, Erişim Adresi: https://pmrturkiye.csb.gov.tr/wp-content/uploads/2017/01/Uygulamada-Emisyon-Ticareti_TR.pdf
- Sachs, J., Lafortune, G., Kroll, C., Fuller, G., Woelm, F. (2022). *Krizden Sürdürülebilir Kalkınmaya: 2030 ve Ötesine Bir Yol Haritası Olarak SKA'lar*. (Çev. Bahar Özay) Sürdürülebilir Kalkınma Raporu 2022. Cambridge: Cambridge University Press. <https://www.sdindex.org/>
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı. (2010). *Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu Türkiye 2010*, s. 9, Erişim Adresi: http://www.surdurulebiliralkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2016/07/UNDP-TR-TR-2010-MDG-Report_TR.pdf, (01.04.2023)
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). *11. Kalkınma Planı*. Erişim Adresi: https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Plani-2019-2023.pdf
- T.C. Çevre, Şehircilik ve İklim Bakanlığı. (2023). *Emisyon Ticaret Sistemi Kavram ve Yürütülen Çalışmalar*.
- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2021). *Yeşil Mutabakat Eylem Planı*, Erişim Adresi: MUTABAKAT YEŞİL.pdf (ticaret.gov.tr)
- TESEV. (2021). TESEV Değerlendirme Notları, *Türkiye Küresel İklim Rejimi'ne Neden Uyum Sağlamalı?* Erişim Adresi: <https://www.tesev.org.tr/tr/research/turkiye-kuresel-iklim-rejimine-neden-uyum-saglamali/>
- The World Commission on Environment and Development (WCED). (1987). *Our Common Future*. New York: Oxford University Press.
- Türkiye İhracatçılar Meclisi. (2021). *Sürdürülebilirlik Eylem Planı*, Erişim Adresi: <https://tim.org.tr/files/downloads/T%C4%B0M%20S%C3%BCrd%C3%BCr%C3%BClebilirlik%20B%C3%BClteni%20ve%20Planlar%C4%B1/T%C4%B0M%20S%C3%BCrd%C3%BCr%C3%BClebilirlik%20Eylem%20Plan%C4%B1.pdf>
- TÜSİAD. (2021). *Avrupa Yeşil Mutabakatı Döngüsel Ekonomi Eylem Planı Türk İş Dünyasına Neler Getirecek?* Erişim Adresi: <https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/10790-avrupa-yesil-mutabakati-dongusel-ekonomi-eylem-planı-türk-is-dunyasina-neler-getirecek>
- TÜSİAD. (2020). *Ekonomik Göstergeler Merceğinden Yeni İklim Rejimi Raporu*, Erişim Adresi: <https://tusiad.org/tr/yayinlar/raporlar/item/10633-ekonomik-gostergeler-merceginden-yeni-iklim-rejimi-raporu>
- UNDP. (2020). *Önümüzdeki Sınır İnsani Gelişme ve Antroposen Türkiye Raporu*.

United Nations. (1992). *Report of The United Nations Conference on Environment and Development*. Rio De Janeiro. 3-14 June 1992. Erişim Adresi: <https://www.un.org/esa/dsd/agenda21/Agenda%2021.pdf>

United Nations. (2023). *What Is Climate Change?* Erişim Adresi: <https://www.un.org/en/climatechange/what-is-climate-change>

United Nations. (1997). *Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change*. Erişim Adresi: <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.pdf>

World Meteorological Organization (WMO), *WMO Statement on the State of the Global Climate in 2019*, WMO-No. 1248. Erişim Adresi: https://library.wmo.int/doc_num.php?explnum_id=10211#:~:text=The%20global%20mean%20temperature%20for,also%20the%20warmest%20on%20record.

Yazar Hakkında / About Author

**Prof. Dr. Burcu YAVUZ TİFTİKÇİGİL | İstanbul Medipol Üniversitesi |
btiftikcgil[at]medipol.edu.tr | ORCID: 0000-0001-7422-6086**

Prof. Dr. Burcu Yavuz Tiftikçigil İstanbul Medipol Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi Ekonomi ve Finans Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Ayrıca Sürdürülebilir Kalkınma Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin ve Kariyer Merkezi'nin müdürlüğü görevlerini sürdürmektedir. Lisans derecesini Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi İngilizce İktisat Bölümü'nden 2002 yılında almıştır. 2005 yılında Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Politikası Yüksek Lisans Program'ından mezun olmuştur. 2005 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Politikası Doktora Programı'na kabul edilmiş ve 2010 yılında mezun olmuştur. Ayrıca TİM Sanayide Sürdürülebilirlik Bilim Kurulu TTMD Küresel Isınma ve İklim Değişikliği Teknik Komitesi Üyesi'dir. Büyüme ve Kalkınma Ekonomisi, Yeşil Ekonomik Dönüşüm ve Sürdürülebilir Kalkınma alanlarında çalışmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma alanında birçok bölgesel ve uluslararası proje yönetmiş ve görev almıştır.

**Prof. Dr. Burcu YAVUZ TİFTİKÇİGİL | İstanbul Medipol University |
btiftikcgil[at]medipol.edu.tr | ORCID: 0000-0001-7422-6086**

Burcu Yavuz Tiftikçigil is an Professor of Economics at İstanbul Medipol University Department of Finance and Economics. Dr. Yavuz Tiftikçigil has also been serving as an director of Sustainable Development Center and Career Office. Prof. Dr. Yavuz Tiftikçigil graduated from Dokuz Eylül University Faculty of Management Department of Economics in 2002 and completed his MSc at the Kocaeli University in 2005, holds a PhD (Econ) from the Marmara University in 2010. In addition, Dr. Yavuz Tiftikçigil is a member Member of Sustainability in Industry Scientific Committee at TİM and Member of Global Warming and Climate Change Technical Committee at TTMD. Her research interests focus broadly on the macroeconomics of growth and development, green economic recovery, and sustainable development. She joined and managed many regional and international projects about sustainable development.